

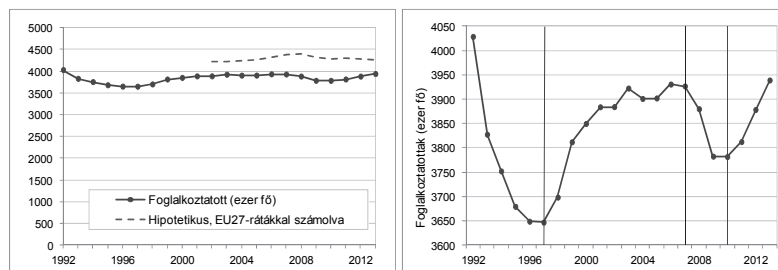
Foglalkoztatás a válság előtt, közben és után

Eppich Győző – Köllő János

1. Bevezetés

Ha írásunk nem a tekintélyes *Társadalmi Riport*ban jelenne meg, hanem a szintén és méltán közkezdvelt *Füles Évkönyv*ben, akkor kiindulópontjához, az 1. ábra két paneljéhez kérdést és felszólítást is mellékelnénk: Miben különböznek? Fedezz fel három eltérést a bal és jobb oldali rajzok között!

1. ábra. Foglalkoztatás a KSH Munkaerő-felmérése szerint, 1992–2013
(ezer fő, éves átlagos állományok)



Forrás: Bálint (ed. 2013: 213), valamint Eurostat.

A két grafikon ugyanazt, a foglalkoztatás alakulását mutatja, ezer főben mérve, 1992 (a maival összehasonlítható hazai mérések kezdete) és 2013 között. A bal oldali ábrán a léptéket – a foglalkoztatás mindenkori szintjét is érzékeltetve – nulla és 5 millió fő között vettük fel, és az Unióhoz való csatlakozás utáni időszakban feltüntettük azt a hipotetikus foglalkoztatási szintet is, ami akkor alakult volna ki, ha a munkában állók népességben belüli aránya minden évben megfelelt volna az EU27 átlagának. A hullámzások ebből a perspektívából nézve nem csak kicsinek látszanak, valóban azok. A magyar foglalkoztatási ráta intertemporális szórása a vizsgált 21 évben 1,5 százalé-

pontos, a szóródási tartománya 5 százalékpontos volt.¹ Ez alig érzékelhetően befolyásolta a helyünket abban az európai mezőnyben, ahol a ráta szóródási tartománya megközelíti a 30 százalékpontot. A magyar foglalkoztatási ráta jelenleg, 2014 elején, ugyanúgy 7,6%-kal marad el az EU27-átlagtól, mint tíz-tizenkét évvel ezelőtt (bár kevesebbel, mint a világgazdasági válság alatt és közvetlenül előtte). Jobban állunk, mint a dél-európai országok közül a görögök, az olaszok, a spanyolok és a horvátok, de rosszabbul, mint régiós versenytársaink.

A jobb oldali ábrán – a mérést a tényleges szóródási tartományra szűkítve – nagy hullámzásokat és függőleges vonalakkal elválasztott, eltérő karakterű időszakokat figyelhetünk meg: két válságperiódust és két helyreállítási periódust. 1992 és 1996 között 380 ezerrel (1990-hez viszonyítva pedig 1,2 millióval) esett vissza a foglalkoztatás.² A folyamatot a Bokros-csomag állította meg, ami a kibocsátás és a foglalkoztatás sérelme nélkül tudott makrogazdasági egyensúlyt teremteni (Kornai 1996), és a reálbérek hirtelen, kétszámjegyű csökkentésével a munkahelyteremtést megalapozó beruházási fellendülést indított el. Ezt követően csökkenő ütemű és kisebb megtorpanásokkal megszakított, de egészen 2007 közepéig kitartó foglalkoztatás-bővülést mutatnak az adatok. A 2008–2009-es pénzügyi és gazdasági világválság Magyarországon is érzékeny veszteségekkel járt: alig két év alatt nettó 145 ezer munkahely veszett oda, a versenyszférában pedig ennél is több. 2009 őszétől egy újabb helyreállítási periódus kezdődött, melynek során 2010–2013-ban 157 ezres nettó növekedés zajlott le (az éves adatok szerint), sőt, ami az ábrán már nem látható, 2013 végén a foglalkoztatás átlépte az 1992 óta nem látott 4 milliós határt és felette maradt 2014. I. negyedévében is.

Tanulmányunkban a jobb oldali ábrán 1997 után megfigyelhető hullámzások belső szerkezetével foglalkozunk, ezen belül is kizárólag a munkahelyek számának alakulásával, s nem érintjük sem a munkanélküliség, sem a bérek, sem a segélyek problémáit. A területi korlátok mellett azért élünk ezzel a szűkítéssel, mert a munkaerőpiaccal kapcsolatos közéleti csatározások is alapvetően a foglalkoztatási adatok értelmezése körül dűlnak, és sehol nem találkozzunk annyi tárgyi tévedéssel, csúsztatással és hibás oktalajdonítással, mint ebben az egyszerűnek tűnő technikai kérdésben. Az olvasó tehát ne várjon gondolatgazdag tanulmányt – célunk mindössze annak elérése, hogy a gondolatok csatája világos és dokumentált tényállítások alapján folyjon.

¹ A foglalkoztatási ráta az idézett számok esetében a 20–64 éves népességre vonatkozik.

² Lásd Bálint (ed. 2013). A rendszerváltás előtti és utáni foglalkoztatási adatok fogalmi eltéréseiről lásd Köllő (2009: 30–31).

2. Adatok

A foglalkoztatás elemzésében kevés kivétellel a *KSH Munkaerő-felmérésére (MEF)* támaszkodunk, ami 1992 eleje óta negyedévenként méri a magyarországi lakóhellyel rendelkező 15–74 éves népesség foglalkoztatását. Ez az egyetlen olyan forrás, ami a teljes népességre vonatkozó, a nemzetközi standardnak megfelelő adatokat közöl. A felmérés azt a személyt tekinti foglalkoztatottnak, aki a kérdezést megelőző héten legalább egy órányi jövedelemtermelő munkát végzett, vagy egyet sem, de csak átmenetileg volt távol az egyébként meglévő munkahelyétől. Az ennek alapján számított negyedéves vagy az éves foglalkoztatási adatok „állományi” jellegűek, azaz, azt mutatják, hogy a negyedév vagy év során átlagosan hány ember állt munkában a fenti meghatározás szerint. A KSH a megfigyelt egyénekhez a mintába kerülési valószínűséggel fordítottan arányos súlyokat rendel: ezek azt mutatják, hogy a mintabeli egyén hány, megfigyelt jegyeiben hasonló magyarországi állandó lakost reprezentál. A mintabeli súlyok összege illetve részösszegei adják a népesség, a munkában állók vagy a munkanélküliek számának *becslését*, melynek hibahatára a foglalkoztatás esetében ma nagyjából 25 ezer fő. A MEF fontos, több kutatásban is kimutatott érdeme, hogy nem csak a fehér, hanem a fekete foglalkoztatás egy részét is méri: a némileg eltérő módszerekkel és különböző időszakokban végzett számítások szerint a MEF-ben megfigyelt foglalkoztatás 12–18%-kal magasabb annál, mint amit az adóhivatal, illetve a nyugdíjbiztosító nyilvántartásai jeleznek (Benedek–Elek–Köllő 2012: 169–171).

A foglalkoztatási szinttel kapcsolatos félreértések egyik forrása, hogy létezik egy másik, rendszeresen publikált foglalkoztatási idősor is, ami a *KSH Intézményi Munkaügyi Statisztikáján (IMS)* alapul. Az IMS munkáltatóktól származó adatai azonban csak a négyfősnél nagyobb vállalkozásokra, a költségvetési intézményekre, valamint az ötvenfősnél (az oktatásban és az egészségügyben a kétfősnél) nagyobb nonprofit szervezetekre vonatkoznak. Nem terjednek ki a mikrovállalatok alkalmazottaira, az alkalmazotti jogviszonyban nem álló tulajdonosokra, az egyéni vállalkozókra és természetesen a külföldön foglalkoztatottakra sem. A lefedett körök méretének eltérését jelzi, hogy 2014. I. negyedévében az IMS 2,6 milliós foglalkoztatást mért (köz munkások nélkül), míg a MEF 3,9 milliót az ott mért köz munkás-adat levonása után.³

³ KSH (2014a) és KSH (2014b) Megjegyezzük továbbá, hogy az IMS-re gyakran úgy hivatkoznak, mintha az a versenyszféra létszámát mérné, noha, mint a fenti felsorolásból is látszik, erről szó sincs.

A foglalkoztatási idősorokat 2013 végéig fogjuk részletesen elemezni. Külön pontban vizsgáljuk meg a 2013. IV. és 2014. I. negyedéve közötti fejleményeket, mert ekkor a MEF-ben megváltozott a mintavétel, illetve a közfoglalkoztatottak számbavételének módja, e körön kívül pedig olyan változásokat jeleznek az adatok, melyek jellegükben eltérnek a korábbiaktól és nehezen értelmezhetők.

3. A válság előtti évtized

A Bokros-csomagot követő foglalkoztatás-bővülés 1997 tavaszán indult el és csökkenő ütemben, kisebb hullámzásoktól kísérve 2007 késő tavaszáig tartott: 1997. II. és 2007. II. negyedévei között a foglalkoztatás 3580 ezerről 3942 ezerre, 362 ezer fővel nőtt.

Az 1. táblázatban ezt a változást (ΔE), $k=7$ munkaerő-piaci csoportot megkülönböztetve, két tényezőre bontjuk: a c^1 összetételhatások az egyes csoportok méretváltozásából eredő hatást ragadják meg, az időszak közepi foglalkoztatási rátákkal (e_k) súlyozva, a c^2 paraméterhatások pedig az egyes csoportok foglalkoztatási rátaváltozásainak hatását mérik az időszak közepi csoportméretekkel (N_k) súlyozva.

$$\Delta E = \sum_{k=1}^7 (N_k^1 - N_k^0) \bar{e}_k + \sum_{k=1}^7 (e_k^1 - e_k^0) \bar{N}_k = \sum_{k=1}^7 c_k^1 + \sum_{k=1}^7 c_k^2 = C_1 + C_2$$

A tényezőkre bontás során hét társadalmi csoportot különböztetünk meg: a 15–25 éveseket nemre és iskolázottságra való tekintet nélkül, a 26–50 éveseket iskolázottság szerint négy csoportra bontva, valamint az 50 évesnél idősebbeket nemek szerinti bontásban. A csoportosítást Köllő (2013) több országra kiterjedő hasonló számításainak tapasztalatai alapján választottuk. A C_1 összetételhatás tehát a demográfiai és iskolázottsági átrendeződésnek az aggregált foglalkoztatásra gyakorolt hatását ragadja meg, a C_2 paraméterhatás pedig azt, hogyan járult hozzá az összfoglalkoztatás változásához a fenti csoportok munkaerő-piaci helyzetének javulása vagy romlása. Az 1997 és 2008 között lezajlott növekedésnek a fenti egyenlet szerinti felbontását az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat. Foglalkoztatás-növekedés 1997. II. és 2007. II. negyedévei között:
komponensek (1000 fő)

| Társadalmi csoportok | Összetétel- változás | Paraméter- változás | Összesen |
|--|-------------------------|------------------------|----------|
| <i>15–25 évesek</i> | –65 | –105 | –170 |
| 26–50 éves, 0–8 osztályt végzett | –164 | –31 | –195 |
| 26–50 éves, szakiskolát végzett | –9 | 69 | 60 |
| 26–50 éves, középiskolát végzett | 44 | 41 | 85 |
| 26–50 éves, főiskolát, egyetemet végzett | 168 | 6 | 175 |
| <i>26–50 évesek összesen</i> | 39 | 85 | 124 |
| 51–74 éves férfiak | 50 | 135 | 185 |
| 51–74 éves nők | 28 | 195 | 223 |
| <i>51–74 évesek összesen</i> | 78 | 330 | 408 |
| <i>Mindösszesen</i> | 52 | 310 | 362 |

Forrás: A szerzők számítása a KSH Munkaerő-felmérés jelzett hullámainak felhasználásával.

Látható, hogy a válságot megelőző évtizedben két tényező játszott döntő szerepet. Az egyik az *oktatás kiterjesztése*, ami közvetlenül (negatívan), valamint a népesség iskolázottsági szintjének emelésén keresztül, közvetetten (pozitívan) is hatott. Érdeemes megfigyelni, hogy miközben a diplomások száma erőteljesen növekedett, a foglalkoztatási rátájuk lényegében nem változott, az általuk potenciálisan kiszorított középfokon végzetteké pedig nőtt. Rátacsökkenést csak a 0–8 osztályt végzeteknél látunk, a makroszintű hatás azonban nem erős, a középfokon végzeteknél bekövetkezett rátanövekedések ezt a csökkenést több mint ellensúlyozták. Ugyancsak érdemes kiemelni, hogy a felnőtt diplomások aránynövekedéséből fakadó pozitív összetételhatás erősebb volt, mint az a negatív paraméterhatás, amit a főiskolai-egyetemi képzés kiterjesztése gyakorolt az összfoglalkoztatásra a fiatalok visszaeső munkaerő-piaci részvételén keresztül (+168 ezer fő, illetve –105 ezer fő).

A másik kulcsfontosságú tényező a *nyugdíjkorhatár emelése és a korhatár előtti nyugdíjazás megnehezítése* volt. Az itt bemutatott elemi számítások természetesen nem képesek megragadni az esetlegesen létező helyettesítési és kiszorítási hatásokat. Amikor azt állítjuk, hogy a nyugdíjszabályok változása

jelentősen növelte az aggregált foglalkoztatást, nem vetünk számot azzal, hogy a más csoportoknál bekövetkezett rátacsökkenéseket esetlegesen éppen az állásukban maradó idősebbek kiszorító hatása magyarázza. (Ezt a kérdést érdemben elemzi Cseres-Gergely (2013).) Nem valószínű azonban, hogy a kiszorító hatás nagyon erős lett volna, a pályakezdő 15–25 éves korosztály csökkenő foglalkoztatási rátája ugyanis kizárólag az oktatásban részt vevők növekvő részarányából adódott. A *tanulók* aránya 43%-ról 62%-ra nőtt, a foglalkoztatási rátájuk pedig lényegében zérus volt mindkét vizsgált évben (1,3% 1997-ben és 0,7% 2008-ban). A *nem tanuló* 15–25 évesek foglalkoztatási rátája nem csökkent, hanem 58,7%-ról 62,5%-ra nőtt. Ha létezett is valamiféle kiszorító hatás, amit az itt említett adatok alapján nem zárhatunk ki, az elsősorban a növekvő arányú továbbtanuláson és a tanulmányok elnyújtásán keresztül hathatott a fiatalok foglalkoztatására, a közvetlen hatást – ha létezett – más tényezők ellensúlyozták.

Az oktatás átalakulásával és a nyugdíjszabályok változásával közvetlenül nem érintett csoportokban mért paraméterhatások egyenként és összességében is gyengébbek, néhány tízezer fős változásokat idéztek elő az aggregált foglalkoztatásban. Az aggregált foglalkoztatás tehát a nélkül növekedett, hogy a legjobb munkavállalási korban lévő csoportok munkaerő-piaci helyzete radikálisan megváltozott volna.

Milyen keresleti oldali forrásokból származott a foglalkoztatás növekedése? A mezőgazdaságban és az iparban alkalmazottak száma csökkent, az építőiparban, a szolgáltatásokban és a költségvetési ágazatokban dolgozók száma nőtt (2. táblázat). Tovább folytatódott az állami és szövetkezeti tulajdon visszaszorulása, emelkedett a tiszta magán- vagy vegyes tulajdonú vállalkozások részaránya, és nem elhanyagolható mértékben nőtt azoknak a kérdezetteknek a száma, akik nem tudták megmondani, hogy a munkáltatójuk milyen tulajdonban van.⁴ A foglalkoztatás leginkább az 5–50 főt foglalkoztató, kis- és közepes vállalkozásoknál (illetve az ilyen méretű költségvetési intézményeknél) nőtt, a 0–4 fős kategóriában jelentősen csökkent. A növekedés egyértelműen az alkalmazotti körben ment végbe és nőtt az alkalmazottat foglalkoztató vállalkozók száma is, miközben az önfoglalkoztatás amúgy is alacsony szintje tovább csökkent és szinte teljesen eltűnt a szövetkezeti tagként dolgozók 1997-ben még közel hetvenezres tömege.

⁴ A Munkaerő-felmérésben 1997-ben még nem szerepelt a külföldi tulajdonra vonatkozó kérdés. A 2008-as felvétel szerint 303 ezer fő dolgozott tisztán külföldi és 285 ezer fő többségi külföldi tulajdonú vállalatnál, ami a „magán és vegyes” kategóriában foglalkoztatottak 21%-át tette ki.

2. táblázat. *A munkáltatói kör változása 1997. II. és 2007. II. negyedéve között (ezer fő)*

| | 1997 | 2007 | Változás |
|---|-------------|-------------|------------|
| <i>Ágazat szerint</i> | | | |
| Mezőgazdaság | 291 | 185 | -106 |
| Ipar | 972 | 958 | -14 |
| Építőipar | 213 | 333 | 120 |
| Kereskedelem, szolgáltatás | 1325 | 1599 | 274 |
| Közigazgatás, oktatás, egészségügy | 779 | 867 | 88 |
| <i>Tulajdon szerint</i> | | | |
| Tiszta állami | 1086 | 1009 | -77 |
| Szövetkezeti | 193 | 53 | -140 |
| Egyéb (tisza magán és vegyes tulajdonú) | 2239 | 2776 | 537 |
| A kérdezett nem tudja | 62 | 104 | 42 |
| <i>A munkáltató mérete szerint</i> | | | |
| 0–4 fő | 874 | 734 | -140 |
| 5–10 fő | 293 | 331 | 38 |
| 11–19 fő | 359 | 418 | 59 |
| 20–49 fő | 465 | 796 | 331 |
| Több mint 50 fő | 1232 | 1248 | 16 |
| Nem tudja, de 10 főnél több | 264 | 335 | 71 |
| Nem tudja, de 10 főnél kevesebb | 93 | 80 | -13 |
| <i>Foglalkozási jogviszony szerint</i> | | | |
| Alkalmazásban álló | 2929 | 3415 | 486 |
| Vállalkozó alkalmazottal | 93 | 118 | 25 |
| Szövetkezet tagja | 69 | 5 | -64 |
| Társas vállalkozás tagja | 136 | 123 | -13 |
| Vállalkozó alkalmazott nélkül | 286 | 224 | -62 |
| Segítő családtag | 42 | 18 | -24 |
| Alkalmi munkás, napszámos | 25 | 39 | 14 |
| <i>Összesen</i> | <i>3580</i> | <i>3942</i> | <i>362</i> |

Forrás: A szerzők számítása a KSH Munkaerő-felmérés jelzett hullámainak felhasználásával.

Végül, megjegyezzük, hogy a közmunkások és a külföldön dolgozók különválasztására a vizsgált időszakban nincs mód. 1997. április–júniusban a MEF 9 ezer közfoglalkoztatásban dolgozót mért, de ez alábecsült adat, mert a közmunkások azonosításához a későbbiekben használt két kérdés közül csak az egyiket tették fel. (A mérési módszerre az alábbiakban még visszatérünk.) Ezért nem tudjuk, mekkora változás zajlott le 2007 késő tavaszáig, amikor a MEF 32 ezer közmunkást mutatott ki. A külföldön dolgozókról is csak 2007-es adattal rendelkezünk: 26 ezer fő. Annyit biztosan állíthatunk, hogy a teljes növekedésből *minimálisan* 304 ezer új munkahely a hazai piacon, nem közmunkás munkahelyként keletkezett.

4. A válság

Hogyan reagált a foglalkoztatás a válságra? E kérdés vizsgálatakor a válság első hullámára (2008–2009) fókuszálunk, hiszen az minden vizsgált ország esetében közös sokknak tulajdonítható, míg az ezt követő időszakokban már országspecifikus hatótényezők (pl. költségvetési kiigazítási kényszer) is megjelennek az adatokban. Mint az a 3. táblázatban látható, a válságra a költségvetési szféra a bérek, a versenyszféra pedig a létszám csökkentésével reagált, a munkaidő csak kis mértékben és a két szektorban azonos arányban változott. A visszaesés az átlagosnál sokkal erősebben érintette a feldolgozóipart.

3. táblázat. Főbb munkaerő-piaci változások a válság első évében (2009/2008*, %)

| | Költségvetési szféra ^a | Versenyszféra ^b | Összesen |
|--|-----------------------------------|----------------------------|----------|
| Bruttó hazai termék (GDP) | – | – | –6,3 |
| Bruttó hozzáadott érték - feldolgozóipar | – | – | –18,3 |
| Bruttó hozzáadott érték – építőipar | – | – | –3,6 |
| Foglalkoztatás (MEF) | 1,9 | –4,8 | –2,5 |
| Alkalmazásban állók (IMS) ^c | 3,6 | –6,6 | –3,7 |
| Havi bruttó reálkereset ^d | –10,7 | –1,6 | –5,5 |
| Átlagos munkaórák az alkalmazásban állóknál ^e | –1,3 | –1,1 | –1,1 |

Forrás: <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>, (2010. júl.)

Megjegyzés: * Az összehasonlításhoz a 2009. évi adatokat a 2008. évihez viszonyítjuk.

^a Nonprofitokkal együtt. A MEF-adatok a közigazgatásra, az oktatásra, valamint az egészségügyi és szociális ellátásra vonatkoznak.

^b Az IMS esetében csak az 5 vagy több főt foglalkoztató cégeket vettük figyelembe.

^c Az adat a „szervezet tevékenységében részt vevők” számára vonatkozik.

^d A fogyasztói árindex 1,042 volt éves szinten. ^e A negyedéves adatok átlagának változása.

4. táblázat. A foglalkoztatás GDP-változásra mért rugalmassága a versenyszféra főbb ágazataiban 2008–2009-ben

| Országok | Feldolgozóipar | Építőipar | Piaci szolgáltatás |
|--------------------|----------------|-----------|--------------------|
| Litvánia | 1,425 | 1,011 | 1,089 |
| Spanyolország | 1,389 | 1,500 | 1,504 |
| Lettország | 1,289 | 0,995 | 1,058 |
| Dánia | 1,247 | 0,969 | 0,805 |
| Észtország | 1,118 | 1,233 | 1,109 |
| Írország | 1,035 | 0,854 | 1,701 |
| Bulgária | 0,966 | 1,306 | 0,454 |
| Norvégia | 0,944 | 0,676 | 0,626 |
| Egyesült Királyság | 0,818 | 0,813 | 0,442 |
| Franciaország | 0,740 | 0,151 | 0,354 |
| Szlovákia | 0,716 | 0,340 | 0,360 |
| Csehország | 0,689 | 0,452 | 0,108 |
| Belgium | 0,588 | n.a. | 0,257 |
| Magyarország | 0,431 | 0,800 | 0,463 |
| Olaszország | 0,397 | 0,813 | 0,233 |
| Hollandia | 0,380 | 0,361 | 0,598 |
| Finnország | 0,346 | 0,587 | 0,469 |
| Ausztria | 0,338 | n.a. | 0,885 |
| Németország | 0,176 | 0,010 | 0,073 |
| Lengyelország | n.a. | 0,709 | n.a. |

Forrás: Eurostat, saját számítás.

Megjegyzés: Az országokat az ipari foglalkoztatás rugalmasságának sorrendjében rendeztük.

Az egyenél magasabb érték a táblázatban azt mutatja, hogy a GDP 1%-os változása esetén a foglalkoztatás több mint 1%-kal változik.

n.a.: nincs adat.

A versenyszférában a foglalkoztatás a kibocsátás csökkenéséhez képest viszonylag kis mértékben esett vissza. Erre utalnak a 4. táblázatban közölt rugalmassági adatok, melyek azt mutatják, hány százalékkal csökkent a munkahelyek száma a kibocsátás-változás 1%-os csökkenésére vetítve. A figyelmet a nem-mezőgazdasági versenyszektorra, ezen belül az építőiparra, az iparra és a piaci szolgáltatásokra korlátozzuk. Ennek indoka, hogy az egyes

ágazatok munkaerő intenzitása jelentősen eltér, nem mindegy, hogy adott mértékű GDP-visszaesés melyik szektorból ered. Egyes országokban és ágazatokban a válságot követő mélypont egyértelműen nem azonosítható, vagy éppen nem is volt visszaesés (Németország és Lengyelország esetében például akadtak olyan ágazatok, ahol a válság csak a korábbi növekvő trendet törte meg), ezért ezen országok és ágazatok mutatói hiányoznak az összefoglaló táblázatból. Az eredmények azt mutatják, hogy Magyarországon a feldolgozóiparban és a piaci szolgáltatásokban nemzetközi összehasonlításban inkább alacsony volt a foglalkoztatás rugalmassága, egységnyi GDP-visszaesésre a foglalkoztatás viszonylag kis mértékben reagált, míg az építőipari létszám visszaesése fajlagosan erős volt.

Nagyon magas rugalmasságokat látunk a három balti országban, Írországban, Spanyolországban, Dániában és Bulgáriában. Ezen országok mindegyikére jellemző volt a fix vagy kvázi fix árfolyamrendszer, és Dánia kivételével ezek a gazdaságok voltak a leginkább „túlhúzva”, itt volt a legszélesebb a (pozitív) kibocsátási rés a válság előtt. A magyar alkalmazkodási sajátosságok megértésére több kísérlet is történt vállalati adatok elemzésével (Békés *et al.* 2011; Köllő 2009), eredményeik ismertetése azonban meghaladja tanulmányunk terjedelmi korlátait.

5. A válság után

5.1. Aggregált foglalkoztatás

A válság utáni időszak elhozni látszik a foglalkoztatás régen várt fellendülését. Mint említettük, az aggregált foglalkoztatás 2013 késő őszen már átlépte a 4 milliós határt, és azóta még tovább nőtt.⁵ Ugyanakkor, ahogy arra már számosan felhívták a figyelmet (többek között lásd Cseres-Gergely (2014)), ebben kulcsszerepet játszott egyfelől a közfoglalkoztatás kiterjesztése, másfelől a hazai háztartáshoz kötődő, de külföldön dolgozó népesség számbeli gyarapodása. Ebben a fejezetben 2013 végéig követjük a foglalkoztatás alakulását, az ekkori adatokat a válság utolsó időszakából származó, 2009. október–decemberiekkel vetjük össze (5. táblázat).⁶

⁵ Jelen sorok írásakor jelent meg a KSH 2014. II. negyedévi gyorsjelentése, amely már 4,122 millió munkában álló emberről tudósít. Lásd KSH (2014c).

⁶ Megjegyezzük, hogy a foglalkoztatás egy negyedévvvel előbb, 2009. július–szeptemberben érte el a mélypontját a szezonálisan kiigazított MEF-idősor szerint (KSH Stadat 2014).

5. táblázat. Foglalkoztatás 2009. IV. és 2013. IV. negyedévében (ezer fő)

| | 2009 október–december | 2013 október–december | Növekmény |
|----------------------------------|--------------------------|--------------------------|------------|
| Hazai, nem közmunkás | 3678 | 3744 | 66 |
| Hazai kötődésű külföldön dolgozó | 47 | 99 | 52 |
| Közmunkás | 58 | 172 | 114 |
| <i>Összesen</i> | <i>3783</i> | <i>4015</i> | <i>232</i> |

Forrás: Saját számítás a Munkaerő-felmérés 2009. IV. és 2013. IV. negyedévi hullámai alapján.

Mint látható, az elmúlt négy évben végbement 232 ezres foglalkoztatás-bővülés fele a közmunka kiterjesztésének, a maradék felének közel fele a külföldi foglalkoztatás növekedésének köszönhető. A „hazai és valódi” munkahely-szaporulat csupán 66 ezerre tehető. Természetesen felmerülhet, jogos-e külön kezelni és „hátrányosan megkülönböztetni” a külföldön, illetve közmunka formájában megvalósuló foglalkoztatás-növekedést? Ebben mi nem kívánunk állást foglalni, de szeretnénk támpontokat nyújtani ahhoz, hogy ki-ki maga dönthessen a kérdésben.

5.2. Megjegyzések a közmunkáról

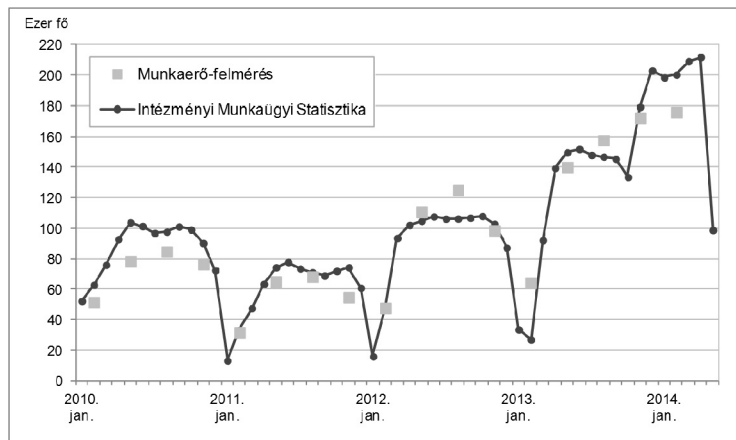
Mindenekelőtt, ne feledjük, hogy a közfoglalkoztatásról is kétféle idősor áll rendelkezésre. A KSH havonta megjelenő, intézményi adatfelvételen alapuló *Létszám és kereset* c. statisztikájában 2010 elejéig visszamenőleg közöl az IMS-en alapuló havi adatokat. Ezek, mivel közmunkások a legutóbbi időikig csak a költségvetési szférában dolgoztak, nem torzítanak olyan mértékben a MEF-hez képest, mint az összfoglalkoztatásra vonatkozó számok. Az IMS-ben az minősül közfoglalkoztatottnak, aki ilyen munkaviszony keretében fizetést kapott.

A MEF 2013 végéig azokat minősítette közmunkásnak, akik a referencia-héten dolgoztak és azt állították, hogy (a) csak azért nem kapnak szociális segílyt, mert közmunkát végeznek; vagy (b) azért határozott idejű a munkaszerződésük, mert támogatott foglalkoztatásban vesznek részt. 2014-ben a MEF kérdőíve megváltozott: ma azok minősülnek közmunkásnak, akik (a) igennel válaszolnak arra kérdésre, hogy dolgoznak-e közfoglalkoztatásban, vagy részt vesznek-e közfoglalkoztatást kiegészítő képzésben; valamint azok, akik (b) erre a kérdésre nemmel válaszolnak ugyan, de azt állítják, azért határozott idejű a munkaszerződésük, mert támogatott foglalkoztatásban vesznek

részt. A KSH a képzésben részt vevő 42 ezer fő mindegyikét foglalkoztatottnak minősíti, függetlenül attól, hogy a referenciahéten dolgozott-e vagy sem, azon az alapon, hogy az iskolapadban ülő közmunkás csupán az egyébként meglévő munkahelyétől (a közmunkától) van ideiglenesen távol. Ennek a 2013–14-es „téli közmunka” bevezetéséig nem volt különösebb jelentősége, ma már azonban van, mint arra még kitérünk.

A módszertani változások hatásának felmérését nehezíti, hogy a MEF-kérdőív 2014-ben már nem teszi fel a közmunkások körülhatárolására szolgáló korábbi (b) kérdést – pedig ennek az ideiglenes fenntartása segíthette volna a tisztánlátást –, továbbá, a tanfolyami résztvevők sem a munkára, sem a munkanélküliségre, sem az inaktivitásra vonatkozó kérdésblokkban nem szerepelnek.

2. ábra. A közmunkások havi (IMS), illetve negyedéves (MEF) átlagos állománya – 2010. január – 2014. május (ezer fő)



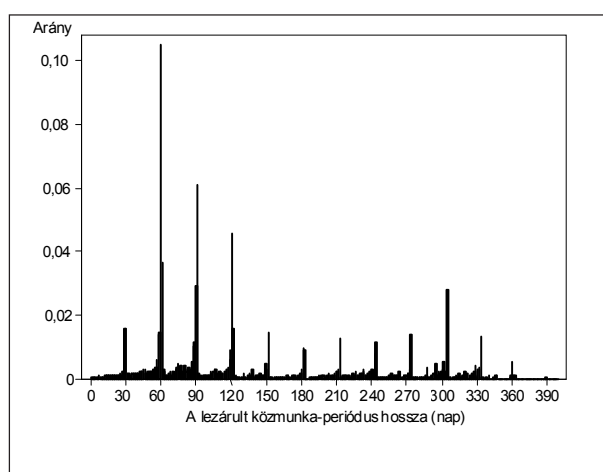
Forrás: A KSH *X Ft volt a bruttó átlagkereset* sorozatcímű havi gyorstájékoztatói (IMS), illetve az MEF-adatok alapján saját számítások.

Megjegyzés: A negyedéves MEF-értékeket a negyedév középső hónapjához igazítottuk.

Mint az a 2. ábrán látható, a MEF-ben mért közmunkás állomány nagysága többnyire elmarad az IMS-ben kimutatottól. Hogy a torzítás milyen irányú – az IMS-ben szerepelnek-e olyanok, akiknek fizetést számfejtettek ugyan, de a referenciahéten nem végeztek tényleges munkát, vagy a MEF egyes kérdezettjei nincsenek tisztában azzal, hogy közmunkásként alkalmaz-

zák őket – adatok hiányában eldönthetetlen.⁷ Azt azonban mindkét idősor megerősíti, hogy a közmunkások számában a szokásos visszaesés helyett óriási növekedés zajlott le 2013 őszétől a 2014. áprilisi országgyűlési választásig, ami után a létszám azonnal visszaesett a korábban megszokott májusi szintre.

3. ábra. A 2011–2013-ban lezárult közmunka-periódusok megoszlása időtartamuk szerint (nap)



Forrás: A szerzők számítása az NMH mikroadataiból.

Jogos-e a közmunkát különleges, a piaci munkától megkülönböztetendő munkaformának tekinteni? Ez nyilvánvalóan nem lenne indokolt olyan esetben, amikor valaki folyamatosan végez közmunkát a szokásos, legalább az országos minimálbér szintjén mozgó bérért – őt egyszerűen állami, önkormányzati alkalmazottnak tekinthetnénk. Csakhogy sem a folyamatos foglalkoztatás, sem a piaci bérszint kritériumai nem teljesülnek. A közmunkások bruttó minimálbére jelen sorok írásakor 77 300 Ft, a szakképzetteké 99 100 Ft, ami elmarad a megfelelő országos minimálbérektől 24, illetve 16%-kal. A

⁷ Ez utóbbi gyanú elsősorban az ún. proxy interjúk esetében merül fel, amikor a választ nem a célszemély adja, hanem az otthon tartózkodó rokona. Ennek azonban ellentmond, hogy a közmunkások foglalkoztatottakon belüli aránya a közvetlen és proxy-válaszokon belül lényegében azonos: 2014. I. negyedévében például 4,5%, illetve 4,1%.

munkáltató ugyan kiegészítheti ezeket az összegeket, de jellemzően nem teszi: az átlagos bruttó közmunkás kereset 2014. január–májusban 78 097 Ft volt (KSH 2014a).

A folyamatos foglalkoztatás „követelménye” sem teljesül. Ennek megmutatásához a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (NMH) nyilvántartásából származó adatokat hívunk segítségül. Mint a 3. ábrán látható, a lezárult közmunkás munkaviszonyok jellemzően 60, 90 vagy 120 napig tartanak. Létezik ugyanakkor az eloszlásnak egy második módusza is 270–300–330 napnál, jelezve, hogy egy nagyjából 10%-os kisebbség viszonylag hosszú időszakokat tölt el közfoglalkoztatottként. Az NMH adataiból azonban az is megállapítható, hogy a 2011–2013-os időszakban a közmunkában résztvevők egyharmada három év alatt kevesebb, mint fél évet; kétharmada kevesebb, mint egy évet; négyötödük pedig kevesebb, mint másfél évet töltött *összesen* közfoglalkoztatásban.⁸

A közmunkának további sajátos vonásai és – részben nem szándékolt – következményei is említhetők. A közmunkás munkahelyekért folyó verseny korlátozott. A közmunka „kötelező”, elutasítása a szociális segély azonnali, akár három évre terjedő, elvesztésével járhat, ami sokkal súlyosabb következmény, mint ami hosszú távon, a nyílt piaci munka el nem fogadása miatt éri a munkavállalót a nyudíjhoz vagy gyedhez szükséges jogszerző idők elvesztése miatt. A közmunka kevesebbet fizet. A közmunkás és piaci minimálbér közötti rés piaci munkahelyek elvesztésével fenyeget: lehet, hogy létezne olyan foglalkoztató, aki mondjuk 85 ezer forintért hajlandó lenne foglalkoztatni azt a közmunkást, aki most havi 77 ezer forintért dolgozik, de ezt nem teheti, mert neki minimum 101 ezer forintot kellene ugyanezért fizetnie (Muraközy 2011). A folyamatos közmunkát kínáló önkormányzati cégek nagy valószínűséggel piaci vállalkozásokat szorítanak ki – ezért szokták korlátozni a közfoglalkoztatásban való részvétel időtartamát más országokban.

Végül, de nem utolsó sorban, a szociális segéllyel kombinált közmunka az érintettek nagy többsége számára nem biztosít elegendő jövedelmet ahhoz, hogy kitörhessen a szegénységből. A már idézett adatok szerint 2011 és 2013 között a közmunkában résztvevők kétharmada az idő kevesebb, mint egyharmadában jutott munkához. Az időszak közepén, 2012-ben a szociális segély havi 22 800 Ft, a nettó közmunkás minimálbér 47 029 Ft volt. Az érintettek várható nettó havi – munkaerő-piaci támogatásokból húzott – jövedelmét tehát a közmunka *maximálisan* havi 7767 Ft-tal, 30 567 Ft-ra emelhetné. Bár havi nettó majdnem 8 ezer Ft az itt vizsgált társadalmi körben

⁸ A számítás a 2011. január 2. és 2013. december 31. között lezárult periódusok alapján történt.

nem elhanyagolható összeg, ahhoz a közmunkával együtt elért jövedelem-szint sem elegendő, hogy érdemben enyhítse az anyagi szükségéget.

A piaci munka és a közmunka időtartam-eloszlása olyan drámai mértékben különbözik egymástól, hogy biztosra vehető: a jövedelmi hatás sokkal erősebb lenne, ha a ma közmunkát végzők legjobbjai valódi munkahelyhez juthatnának. A MEF 2013. II. negyedévi adatai szerint a legfeljebb általános iskolát végzett, piaci állásban dolgozó munkavállalók 60%-a a kérdezéskor már több mint két éve volt az állásában, míg ez az arány a közmunka esetében csupán 5%.⁹ Minden bizonnyal igaz, hogy a mai közmunkások egy része a valódi munkaerőpiacon sem tartana ki sokáig az állásában, ugyanakkor az is biztos, hogy létezik a mai közmunkás tömegnek egy olyan „krémje” amelyik termelékenységét és motiváltságát tekintve semmiben sem különbözik az átlagos képzetlen munkástól: ők a várhatóan sokkal hosszabb munkaperiódusoknak köszönhetően *nagyságrendileg* többet nyerhetnének azon, ha a ma közmunkára fordított, más foglalkoztatáspolitikai céloktól elvont százmilliárdok egy része az ő kiválasztódásukat és valódi állásba kerülésüket segítené.

5.3. A hazai kötődésű külföldön dolgozókról

A külföldön dolgozó magyarok számáról keveset tudunk. Ahhoz, hogy a magyar munkaerő-piaci statisztikákkal összevethető adathoz jussunk, azt kellene megállapítanunk, hány magyar áll munkában külföldön egy-egy időpillanatban. Ennek megítélést nem segíti, ha tudjuk, hogy valamely időszakban – vagy valamely időpillanatig összesen – hány magyar váltott ki tb-kártyát vagy egyéb igazolványt külföldön, mert ebből nem derül ki, hogy egy adott *időpontban* ott tartózkodnak-e, és ha igen, dolgoznak-e. Nem segítenek a diplomaták gyorsjelentéseiből és más alkalmi forrásokból származó óriási (félmilliós, sőt újabbán egymilliós) számok sem, melyekről nem tudni, mire vonatkoznak. A külföldön munkavállalási céllal megfordult magyar állampolgárok számára? A hosszabb-rövidebb ideig ott tartózkodó magyarok éves átlagos állományára? Ha az utóbbira, akkor mekkora részük tekinthető foglalkoztatottnak? Ha még ezt is sikerül megállapítani, akkor el tudjuk-e különíteni a frissen érkezetteket a húsz vagy ötven éve kint élőkötől? Sajnos, rajtunk itt és most nem segítenek azok a szakmunkák sem (pl. Gödri *et al.* 2014), melyek megalapozott információkkal szolgálnak a külföldön élő ma-

⁹ Azért nem a legfrissebb adatokat választottuk, mert azokban erős a közmunkás-állomány – nem szezonális, hanem politikai okokból végbement – bővülésének hatása.

gyar állampolgárok számáról, mert ezek alapján sem számíthatók a MEF adataival összevethető munkaerő-piaci mutatók.

Kétféle, sikerrel kecsegtető megközelítés képzelhető el, bár mindkettővel csak *alsó becsléshez* juthatunk. Elvileg végezhetők a magyar foglalkoztatottak számára vonatkozó számítások az Eurostat többi tagországára vonatkozó munkaerő-felmérésekből, bár ebben nem fognak szerepelni azok a vendégmunkások, akik szállón, felvonulási épületben, lakókocsiban laknak, vagy éppen naponta ingáznak, és azok sem, akik nem szívesen vallják be, hogy az adott országban illegálisan dolgoznak. Sajnos, az európai munkaerő-felmérések anonimizált gyűjteménye (EU LFS), bár elérhető a kutatók számára, nem tartalmazza a származási országra vonatkozó adatot. Maga az Eurostat tudomásunk szerint utoljára 2008-ra vonatkozóan készített a fenti eljárást követő ún. tükröstatistikákat: a kiadvány ekkor 44 ezer, közelmúltban kivándorolt magyarról számolt be az Eurostat-országokban¹⁰, akik közül 33 ezren dolgoztak (Eurostat 2011).

Másik támpontunk a magyar MEF lehet, amely rögzíti a megkérdezett háztartáshoz tartozó 15–74 éves személyek munkavégzésének helyét. Természetesen itt is alsó becsléshez jutunk, hiszen a felvétel nem mond semmit azokról, akik nem kötődnek semmilyen magyarországi háztartáshoz. Ugyanakkor a MEF legalább elvileg megfigyeli az EU tükröstatistikákból hiányzó, külföldön dolgozó, de itthon élő ingázókat. A külföldön dolgozó, itthoni háztartáshoz kötődő magyarok éves átlagos állománya az ezredfordulón 10 ezerre, 2010-ben 51 ezerre, 2014. I. negyedévében pedig 95 ezerre rúgott.

Jogos-e a külföldön dolgozókat a hazai munkavállalókhoz számítani? Igen is, nem is. Igen, hiszen őket más országokban is a hazai foglalkoztatottak közé számítják. Továbbá, ők is gyarapítják a munkával jövedelmet szerző magyarok számát, és ha tartósan kint élnek is, hazautalásokkal segíthetik az itthon lévőket. Elfogadhatatlan azonban a külföldi foglalkoztatási növekmény beszámítása akkor, ha a magyar gazdaság munkahelyteremtő képességéről vagy a foglalkoztatáspolitikai sikerességéről beszélünk.

¹⁰ Azért használjuk az Eurostat-országok kifejezést, mert nem minden EU-ország tagja az Eurostatnak, s vannak olyan Eurostat-országok is (pl. Norvégia), amelyek nem tagjai az EU-nak.

5.4. A foglalkoztatás-bővülés kínálati forrásai

Az 5. táblázatban már bemutatott 232 ezres foglalkoztatás-növekményt a korábbi eljárásunkat követve komponensekre bontjuk, majd a számítást megismételjük úgy, hogy csak a hazai, nem közmunkás munkahelyeken dolgozókat tekintjük foglalkoztatottnak.

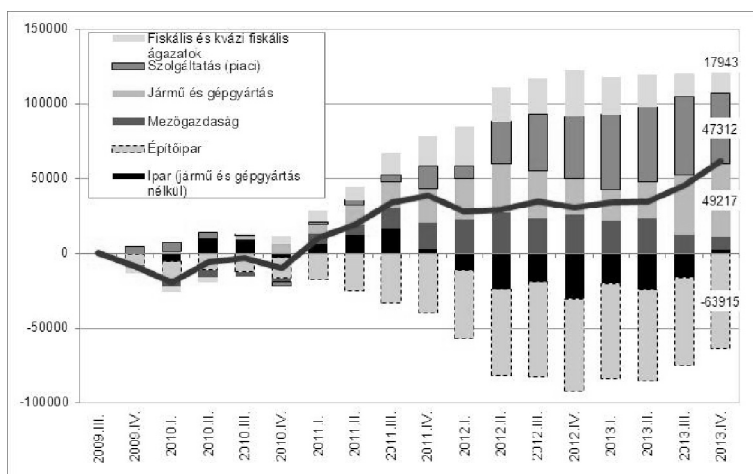
6. táblázat. Foglalkoztatás-növekedés 2009. IV. és 2013. IV. negyedéve között – komponensek

| Társadalmi csoportok | Foglalkoztatott = bármilyen helyen és formában | | | Foglalkoztatott = itthon, nem közmunkásként | | |
|-------------------------|--|--------------------|----------|---|--------------------|----------|
| | Összetétel-változás | Paraméter-változás | Összesen | Összetétel-változás | Paraméter-változás | Összesen |
| 15–25 évesek | –8 | 33 | 25 | –7 | 14 | 7 |
| 26–50 éves, 0–8 osztály | –26 | 22 | –4 | –23 | –13 | –34 |
| 26–50 éves, szakiskola | –68 | 43 | –25 | –64 | –1 | –65 |
| 26–50 éves, érettségi | –26 | 46 | 20 | –25 | 21 | –4 |
| 26–50 éves, diploma | 111 | 9 | 120 | 109 | –3 | 106 |
| 26–50 évesek összesen | –9 | 120 | 111 | –3 | 4 | 1 |
| 51–74 éves, férfiak | 9 | 45 | 54 | 9 | 24 | 33 |
| 51–74 éves, nők | 2 | 40 | 42 | 2 | 23 | 25 |
| 51–74 évesek összesen | 11 | 85 | 96 | 11 | 47 | 58 |
| Mindösszesen | –7 | 239 | 232 | 0 | 66 | 66 |

Forrás: A szerzők számítása a KSH Munkaerő-felmérés jelzett hullámainak adatainak a felhasználásával.

A 6. táblázat bal oldalával kezdve, látható, hogy a nettó növekedés 40%-a továbbra is az 50 évesnél idősebbek javuló foglalkoztatási arányának köszönhető (96 ezres teljes hatás), több mint a fele pedig annak, hogy piacra léptek a felsőoktatási expanzió idején diplomát szerzett fiatalok (111 ezer fős összetételhatás). Az oktatási expanzió lezárulására utal, hogy a 15–24 évesek

4. ábra. A foglalkoztatás-növekedés ágazati dekompozíciója 2009. III. és 2013. IV. negyedéve között (kumulált változás, fő)



Forrás: KSH, MEF mikroadatbázis alapján saját számítás.

A foglalkoztatási növekmény negyede a fiskális és kvázi fiskális ágazatokból eredt. Az iparban – a járműgyártás és a gépipar nélkül – lényegében nem nőtt a foglalkoztatás, ami összhangban áll az termelési adatokban megfigyelhető trendekkel. Erős volt viszont a létszámnövekedés a jármű- és gépjáratásban. Ennek egy része ciklikus hatás, mivel a válság alatt, 2008. II. és 2009. III. negyedéve között közel 18 ezer fővel csökkent ebben az ágazatban a foglalkoztatás. Köszönhetően a nagy autóiipari beruházásoknak azonban a létszámbővülés jelentősen meghaladta a válság során elveszett állások számát, a növekedés elérte a 49 ezer főt. Szintén jelentős növekedés zajlott a szolgáltató szektorban. Itt – méretéhez viszonyítva – jelentős mértékben tudott nőni a szálláshely szolgáltatás és vendéglátás ágazat, ami szintén összhangban van a vendégéjszakák számában tapasztalható trendekkel. A növekedés döntő része azonban a szakmai, tudományos és műszaki tevékenység illetve az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységek alágazataiban történt. Előbbiben állami források is szerepet játszhattak, míg utóbbi esetében a Magyarországra betelepülő „megosztott szolgáltató központok” járulhattak hozzá nagyobb mértékben a bővüléshez. Látható, hogy a gazdasági szektorok közül a rendkívül munkaintenzív építőipar az egyértelmű vesztes, ahol a termelési adatok már 2005 óta folyamatos csökkenést mutattak.

6. Változások 2013 vége és 2014 eleje között

2013. IV. és 2014. I. negyedéve között a foglalkoztatás tovább nőtt, 4015 ezer főről 4078 ezer főre, 63 ezerrel, ami negyedévek között jelentősnek mondható változás, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az elmúlt 15 évben október-decemberről január-márciusra a foglalkoztatás még egyszer sem nőtt érdemben (inkább enyhén csökkenni szokott). Ennek a változásnak az értékelésében azonban több tényező is óvatosságra int.

Először, a fejlemények megítélését – mint arról már szó volt – megnehezíti a közmunkás státusz mérésének változása, 2013 végén a közmunkások közül csupán 14 ezren minősültek foglalkoztatottnak azon az alapon, hogy „egy órát sem dolgoztak ugyan, csak a meglévő (köz)munkájuktól voltak távol”, 2014 elején már 42 ezren. Ha őket, a KSH eljárásától eltérve nem minősítjük foglalkoztatottnak, akkor az aggregált foglalkoztatásban beállt változás is kisebb, csupán 45 ezres.

Másodsor, 2014. I. negyedévében a MEF-mintába kerülőket már a 2011-es *Népszámlálás* lakcímadatai szerint választották ki.

Harmadsorban, a hazai, nem közmunkásokra vonatkozó havi idősor szezonálisan kiigazított értékeiben 2014 *januárjában* hirtelen szinteltolódást látunk. A 2014. február–márciusi időszakban már nem történt jelentősebb foglalkoztatás-bővülés, azaz, a 2014. I. negyedévében megfigyelhető növekedés döntő része a 2014. eleji ugrás eredménye. Az ilyen típusú elmozdulás szokatlan a foglalkoztatási idősorokban, értékelése további kutatásokra vár.

Számításaink szerint a nem közmunkás hazai foglalkoztatás elsősorban a tercier szektorban és Budapesten ugrott meg, a növekedése más dimenziókban (ágazat, vállalatméret, tulajdon) kiegyensúlyozott volt. A külföldi foglalkoztatás változása ekkor nem játszott döntő szerepet, a MEF adatai kicsiny, hibahatáron belüli elmozdulást jeleznek (–4 ezer fő).

7. Összefoglalás

A transzformációs visszaesés lezárulása (1997) óta eltelt 17 évben a magyar népesség foglalkoztatása részlegesen regenerálódott, ma eléri az 1992-es szintet, bár még mindig elmarad a rendszerváltás előtti aránytól. Számításaink szerint a válságot megelőző tíz évben legalább 304 ezerrel nőtt a hazai, nem közmunkás munkahelyek száma, amihez a válság lezárulásától 2013 végéig, négy év alatt, további 66 ezres nettó növekmény adódott hozzá. A növekedés fő forrásait kínálati oldalról mindkét időszakban az 50 évesnél idősebb népesség és a diplomások növekvő tömege jelentették. A felsőokta-

tási expanzió kezdetben komoly mértékben apasztotta, majd jelentősen bővítette és minőségében javította a munkaerő-állományt, szerkezetét a jó elhelyezkedési esélyekkel bíró rétegek felé toltta el, miközben a diplomások foglalkoztatási aránya nem romlott, az érettségizetteké pedig javult.

Mindez nem lett volna elegendő a 2002-es foglalkoztatási szint eléréséhez: már a válság előtt is jelentősen bővült a közfoglalkoztatás, 2010–2013-ban pedig ez biztosította a nettó növekmény felét. Az országhoz még kötődő, de külföldön dolgozó népesség mára minimálisan százezerre nőtt (miközben a végleges kitelepülés minden valószínűség szerint csökkentette a foglalkoztatást, és biztosan csökkentette a munkavállalási korú hazai népességet).

A válság előtti és utáni időszak közös sajátossága, hogy az aggregált foglalkoztatás a nélkül növekedett, hogy a legjobb munkavállalási korban lévők foglalkoztatási esélyei érdemben javultak volna. Ez figyelmeztető jel, mert a nyugdíjazási és rokkantossítási gyakorlatban rejlő tartalékok kimerülöben vannak, a jelenlegi kormány szakképzési és felsőoktatási politikája pedig a piacképes munkaerő aránycsökkenésével fenyeget (sőt, a javulás üteme még a 2010 előtti oktatáspolitikára fenntartása esetén is lassult volna, mint arra rámutat Hermann és Varga (2013) mikroszimulációs előrejelzési modellje).

Az adatok tüzetesebb vizsgálata felhívja a figyelmet arra is, hogy a munkaerő-piaci fordulatok korántsem kötődtek olyan szorosan a politikai ciklushoz, mint sokan gondolják. A fordulatok és ütemváltások nem a kormányok tényleges, késő nyári hivatalba lépésekor, hanem jóval korábban történtek (például 1997. III. és 2009. III. negyedévében) vagy éppen a kabinetek hivatali ideje alatt (jelentős ütemcsökkenés 2001-ben és 2006-ban).

Nem tartozott tanulmányunk céljai közé, hogy a munkapiaci fordulatok oksági magyarázatába bocsátkozzunk, de nem dolgoztunk hiába, ha sikerült felhívniuk a figyelmet arra, hogy a foglalkoztatásról szóló vitákat célszerű az eltérő karakterű folyamatok szétválasztása után, a célnak megfelelő adatok felhasználásával, valamint a primitív sikerpropagandát és a ténylegesen elért (mégoly szerény) eredmények ócsárlását mellőzve folytatni.

IRODALOM

- Bálint M. ed. 2013: Statistical data, in: K. Fazekas – P. Benczúr–Á. Telegdy eds.: The Hungarian labour market, 2013 – Review and analysis. Budapest: Budapest: Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences & National Employment Non-profit Public Company Ltd.
- Békés, G. – M. Koren – L. Halpern – B. Muraközy 2011: Still standing: How European firms weathered the crisis. The third EFIGE policy report, Brussels: BruegelBlueprint 15.
- Benedek D. – Elek P. – Köllő J. 2012: Adóelkerülés, adócsalás, fekete- és szürkefoglalkoztatás. In: Fazekas K. – Benczúr P. – Telegdy Á. szerk.: Munkaerő-piaci Tükör, 2012. Budapest:

- MTA KRTK Közgazdaságtudományi Intézet – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 165–183. p.
- Cseres-Gergely Zs. 2013: Kiszorítják-e az idősebb munkavállalók a fiatalokat a közszférában? Eredmények a magyarországi nyugdíjkorhatár-emelés időszakából. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, 2013/3. Budapest: MTA KRTK Közgazdaságtudományi Intézet; Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, 28 p.
- Cseres-Gergely Zs. 2014: Ezért jó a kormányoknak a sok külföldön dolgozó. Index, 2014. július 8. http://index.hu/gazdasag/defacto/2014/07/08/ezert_jo_a_kormanynek_a_sok_kulfoldon_dolgozo/
- Eurostat 2011: Migrants in Europe—A statistical portrait of the first and second generation. Luxembourg: Eurostat, Publications Office of the European Union.
- Gödrí, I. – B. Soltész – B. Bodacz-Nagy 2014: Immigration or emigration country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: a longer-term historical perspective. Budapest: Hungarian Demographic Research Institute, WP 19.
- Hermann Z. – Varga J. 2013: Iskolázási mikroszimulációs modell (ISMIK) – a népesség iskolázottságának előrejelzése 2020-ig. In: Fazekas K. – Varga J. szerk.: Trendek és előrejelzések. Munkaerő-piaci prognózisok készítése, szerkezetváltás a munkaerőpiacon. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- Hodrick, R. – E. C. Prescott 1997: Postwar U.S. Business Cycles: An empirical investigation. *Journal of Money, Credit, and Banking*, vol. 29, no. 1, 1–16. p.
- Kornai J. 1996: Kiigazítás recesszió nélkül. Esettanulmány a magyar stabilizációról. *Közgazdasági Szemle*, XLIII. évf., 1996. július–augusztus, 585–613. p.
- Köllő J. 2009: A pálya szélén. Iskolázatlan munkanélküliek a poszt-szocialista gazdaságban. Budapest: Osiris Kiadó.
- Köllő J. 2010: Vállalati reakciók a gazdasági válságra. *Közgazdasági Szemle*, XLVII. évf. 2010. december, 1045–1064. p.
- Köllő J. 2013: Foglalkoztatási csodák Európában. *Közgazdasági Szemle*, LX. évf. 2013. február, 164–188. p.
- KSH 2014a: Gyorstájékoztató: 234 500 forint volt a bruttó átlagkereset – Keresetek, 2014. január–május, Budapest: KSH, 2014. július 18. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/let/let21405.pdf> (letöltés dátuma: 2014. aug. 20.)
- KSH 2014b: Gyorstájékoztató: 195 ezer fővel dolgoznak többen, mint egy évvel ezelőtt - Foglalkoztatottság, 2014. március–május. Budapest: KSH, 2014. júl. 30. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog21405.pdf> (letöltés dátuma: 2014. aug. 20.)
- KSH 2014c: Gyorstájékoztató: 190 ezer fővel dolgoznak többen, mint egy évvel ezelőtt - Foglalkoztatottság, 2014. április–június, Budapest: KSH, 2014. júl. 30. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog21406.pdf> (letöltés dátuma: 2014. aug. 19.)
- KSH - Stadat 2014: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf045.htm (letöltve 2014. aug. 19.)
- Muraközy B. 2011: Közmunka minimálbér alatt. *Gazdaság*, 2011. július 15. <http://szuveren.hu/gazdasag/kozmunka-minimalber-alatt>